

OLAYLAR - YAYINLAR - HABERLER

● Baltacıoğlu'nun Ardından

Sözcüğün gerçek anlamında «eğitbilimci» ve «toplumbilimci» olan Baltacıoğlu 1.4.1978 günü Ankara'da öldü. 1886-1978 yılları arasına sığan yaşamı, «çok yönlü bir düşünce adamı ve yazar»ı ortaya koyar. Bu çok yönlülük, pedagojiden estetiğe, tiyatrodan felsefeye, grafolojiden Karagöz'e kadar.. çok değişik alanları kuşatmaktadır. Çok yönlülüğün dağınıklığı engelleyen toplayıcı odak noktaları halka, yerli olana ve somut gerçeklere sıkı sıkıya sarılmakla kendine özgülü bir bireşime ulaşır. Bu geniş yelpaze içinde, Baltacıoğlu-yu simgeleyen dorukların başında onun «pedagog» ve «sosyolog» olan kişiliği önde gelir, kanısındayım.

Baltacıoğlu'nun ölümü üzerine kızı Hatçe Baltacıoğlu'ya gönderdiğim telgrafta duygularımı şöyle dile getirmiştım : «*Babanızın ölümüyle düşün hayatımız ulu çınarlarından birini daha yitirdi. Baltacıoğlu adı eğitim, toplumbilim ve sanat alanlarında yaratıcı ve çığır açıcı yeni adam'ın simgesi olmuştur. Acınızı yürekten paylaşıyor, sizin şahsınızda Baltacıoğlu ailesine, dostlarına ve öğrencilerine başsağlığı diliyorum.*»

Baltacıoğlu, bütün yaşamı boyunca gerçekten, «yaratıcı ve çığır açıcı yeni adam'ın simgesi» oldu. Üniversite Reformu sonrasında Rektörlüğünü yaptığı kurumun dışında bırakılınca, yayımlamağa başladığı dergiye verdiği ad, YENİ ADAM, kendisine çizdiği ve «*Talim ve Terbiyede İnkılap*» (1912) ile başlattığı, 1934'ten günümüze kadar da oluşturup geliştirdiği bir kişiliğin, giderek bir «okul»un adı olmuştur.

«Yeni Adam»la temasım lise yıllarında başladı (1936-40). Haydarpaşa Lisesi 4-E şubesinden arkadaşım Nevzat Altan, sanırım Bergama'da öğretmen olan babası yoluyla Baltacıoğlu ile yakınlık içindeydi. Başka arkadaşlarım gibi benim de dergiye abone olmamı o sağladı. Ne var ki, derginin anti-faşist tutumu 2. Dünya Savaşı patlak verince yalnız derginin sahibi için değil, okurları için de güç bir dönemi başlatmış, okul yönetimi postayla bize ulaşan dergiyi okumamızı engellemeye kalkışmıştı. Bu üzüntü içinde Baltacıoğlu'ya yazdığım mektuba «Yeni Adam sahibi» diye imza koyan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dan şu karşılığı almıştım :

6/IV/1939

Mektubunuzu aldım. Vakaya hayret ettim. Yeni Adam'ı okuyan bir arkadaşın tenkit edilmesinin sebebini tabii ben bilmem. Bunu tenkidi yapan zat bilir. Bu hadise münasebetiyle Yeni Adam'ın yakın nüshalarından birinde yazacağım cevabı okursunuz. Saygılar.»

Derginin kapatılması üzerine Baltacıoğlu'yu Altunizade'deki evinde ziyaret ederek üzüntülerimi bildirmiştim. Lise sıralarında başlayan bu yakın ilişki ve etkilenme, üniversite yıllarının ikinci bölümünde bir öz-eleştiriye dönüşecek ve kendini tekrara yönelen Baltacıoğlu'yu duygu yanı ağır basan sloganlarıyla başbaşa bırakacaktım. Elbette bu «uzaklaşma» onun kişiliğinin ana kökleri olan eğitimci ve toplumbilimci yanının baş ürünü «İctimai Mektep» karşısındaki hayranlığımı, kültür ve sanat alanlarındaki yorulmaz çabalarına duyduğum saygıyı azaltmayacaktı.

● 100. Ölüm Yılında Ali Suavi

Fikir ve sanat çevrelerinde, önemli kişileri doğum ya da ölüm yıldönümlerinde anma eğilimi gelenekleşiyor. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra önemli kişilerin objektif bir biçimde değerlendirilmesi, bir köşede unutulmuş olanların gün ışığına çıkarılmaları bir yandan toplumun geçmişle hesaplaşması, bir yandan da fikir ve sanat zincirini oluşturan halkaların yeniden irdelenmesi demektir. Bunun için de nesnel olandan yola çıkmak zorunludur.

Ali Suavi gibi düşünce ve eylem yönü ağır basan bir gazetecinin, başka bir deyişle bir fikir adamının değerlendirilmesi onun yazdıklarının ve yaptıklarının yeni kuşaklara doğru bir biçimde aktarılmasıyla sağlanabilir. Bunun için de, monografik çalışmaların yanı sıra, kişinin kitaplarının, yazılarından derlemelerin bazı açıklayıcı bilgiler ve notlarla okuyuculara ulaştırılması gerekir. İşte bu noktada fikir hayatımızın henüz gelenekleştiremediği «külliyyat» sorunu karşımıza çıkmaktadır.

Bugünün gençlerine Ali Suavi konusunda vereceğimiz nedir? Danışmend, Uzunçarşılı, Kuntay, Atay, Tarus gibi yazarların monografileri ve sonuncunun bu çalışmalara dayalı olan oyunu dışında, Ali Suavi'den elimizde neler var? Gerçekliği tartışma konusu olan 127 yapıtı bir yana, elimizin altında bir «külliyyat» ya da «antoloji» niteliğinde bir «Ali Suavi'den Seçmeler» var mı? Hayır. Ali Suavi'nin yapıtlarını bir araya getiren «külliyyat»tan vazgeçtik, yeni harflerle yayımlanmış tek bir yapıtı bile yoktur. Fikir hayatımızın «belli» kişileri dışında kalanların durumu da Ali Suavi'den pek farklı değildir.

Türker Acaroğlu'nun incelemesini okurken (*Milliyet Sanat Dergisi*, S. 278, 22 Mayıs 1978, s. 16 ve 32-33) bunları düşündüm. Herhalde ilgili üniversite çevrelerinin yanı sıra Kültür Bakanlığına da bu konuda görevler düşüyor.

● Toplumsal Yapı - Toplumsal Değişme ve Gelişme

Sorunlar-arası iç bağlantı ve köken ilişkileri konusu önem kazandıkça «toplumsal yapı»ya duyulan ilgi de genişliyor. Buna bir kanıt olarak, sadece adları ile dikkatleri çeken birkaç kitap üzerinde durabiliriz.

«Genişletilmiş ikinci baskı»sı 1973'te yayımlanmış olan «*Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*», uzun yıllar «çoğaltma» olarak bir olgunlaşma dönemi geçirdikten sonra 1970 yılında geniş okur kitlesine sunulmuştu. Prof. Dr. İbrahim Yasa'nın kitabı, konunun genel çerçevesini çizen ilk çalışmalardan biri olarak, temel sorunların çözümünün toplumsal yapımızın açıklığa kavuşturulmasına bağlı olduğunu vurguluyordu.

Daha sonraki çalışmalarda, yapının yanı sıra değişme de, bazen genel biçimde, bazen de belli alanlarla ilgili olarak ele alınmaktadır. Güneri Akalm'ın «*Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı, Vergileme ve Gelişme*» (Ankara 1975), Doç. Dr. Yahya Akyüz'ün «*Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri 1848-1940*» (Ankara 1978) ve Dr. Ünsal Oskay'ın zenginleştirilmiş ikinci baskısı 1978'de Ankara'da yayımlanan «*Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon*»u ikinci kümede yer alan ilginç çalışmalar arasındadır.

Konuyu genelde ele alan çalışmalar arasında Emre Kongar'ın «*İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*» adlı yapıtı dikkati çekmektedir. (İstanbul 1976, ikinci baskı 1978).

Emre Kongar 1977 Türk Dil Kurumu Bilim Ödülünü alan bu yapıtında «toplumsal yapı» sorununu sadece Türkiye'nin günümüze doğru uzanan zaman boyutu içinde ele alıp betimlemek ve şematize etmekle kalmıyor; değerlendirmesini yaparak yanılgıları ve beklentileri de vurguluyor. Kongar'a göre, «Türk toplumsal ve siyasal değişme sürecinin kavramsallaştırılmasında düşünülen [düşülen] üç genel yanlı şöyle özetlenebilir: Bir, Türk deneyini, evrensel modeller kurmakta kullanmak. İki, evrensel modelleri, Türk deneyini açıklamakta kullanmak. Üç, tarihsel olarak geçip gitmiş aşamaları, gelecek için geçerli sanmak». (489). Geleceğin, «sınıflaşma»nın büyük etkisi altında oluşacağını vurgulayan Kongar, «Türkiye'nin daha etkin halk katılımına dayanan yeni bir toplumsal ve ekonomik düzene doğru geliştiğini» ileri sürüyor.

Bizim de «*Az Gelişmiş Ülkelerin Toplumsal Yapısı*» (İstanbul 1966) adlı bir tutam tuzla katıldığımız «toplumsal yapı» sorunu, herhalde şu tümceyle noktalanabilir: Toplumsal yapıyı bilmek, toplumsal değişmeyi anlamak ve toplumsal gelişmeyi yönlendirmek içindir.

● Düşündürücü Bir Araştırma

Prof. Dr. Özer Ozankaya'nın Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları arasında «*Türk Devrimi ve Yüksek Öğretim Gençliği*» (Ankara 1978) adını taşıyan bir araştırması yayımlandı. «Türk yüksek öğretim kurumlarında 4204 sayılı yasa gereği okutulmakta olan Türk Devrim Tarihi derslerinin yük-

sek öğrenim gençliğince nasıl değerlendirildiğini, gençlerin bu dersten neler beklediğini ve Türk Devrimi ilkelerini nasıl algıladıklarını ortaya koymak» amacını taşıyan bu araştırma düşündürücü sorunları ve sonuçları sergiliyor.

«Tüm yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim yardımcıları»nın «araştırmanın yığını»nı oluşturduğu bu çalışmada 40 soruyu kapsayan bir sorukâğıdı kullanılmıştır. Sonuçların üç öbekte toplandığı görülmektedir :

A. Araştırma yığınının toplumsal-ekonomik-kültürel özellikleri,

B. Gençlerin Türk Devrim Tarihi Öğretimine ilişkin yönelimleri,

C. Gençlerin Türk Devrimi ve Atatürk İlkelerine ilişkin yönelimleri.

Yüz çizelgede yer alan bulguların özetlenmesi elbette sözkonusu değildir. Gerçi Ozankaya «Sonuç» bölümünde bu araştırmanın başlıca bulgularını özetleyerek bazı noktalara dikkatleri çekmiştir :

- Dersin okutuluş biçiminin gençlerce hiç doyurucu bulunmadığı görülmektedir.
- Ders kitabı ya da notu dışında herhangi bir kitap okumamış olanlar öğrencilik sırasında % 75'i, öğrencilik sonrası yıllarda ise % 50'yi geçmektedir.
- *Söylev*'i okuyanlar ise öğrencilik yıllarında da, daha sonraki yıllar için de % 10'un altındadır.
- Okutuluşunda gördükleri tüm eksikliklere ve yanlışlıklara karşın gençlerin büyük çoğunluğu yine de Devrim Tarihi derslerini gerekli gördüğünü belirtmektedir. (146).

Öyle görünüyor ki, «*Türk Devrimi ve Yüksek Öğretim Gençliği*» araştırması, bir yandan yüksek öğretim kurumlarındaki Devrim Tarihi öğretiminin ne denli yozlaştığını göstermekte, bir yandan da hangi doğrultuda ele alınması gerektiğini düşündürmektedir. Hatırlatalım ki, 1976-77 öğretim yılında bu dersi okutan toplam 68 öğretim üyesinin yalnız 14'ünden araştırma sorularına yanıt alınabilmiştir.

● İbni Haldun'a ilişkin Yeni Yayınlar

Tarihçi Hammer'in kendisinden «Arapların Montes- quieu'sü» diye sözettiği İbni Haldun (1332-1406) son iki yılda yeni yayınların konusu oldu. Böylece, «*Mukaddime*» çevirilerine bir yenisi katılırken, daha önceki yıllarda yapıldığını bildiğimiz yayımlara iki ilginç çalışma daha eklendi.

1977'de Ankara'da yayımlanan bir doçentlik tezi, İbni Haldun'un ünlü yapıtıyla bir bağlantı kurmaktaydı : «*Mukaddime*, Hicri 779/Milâdi 1377'de tamamlanmıştı. 600 yaşını anmanın mutluluğu yeter». İlk sayfasından bu alıntıyı yaptığımız çalışma Ümit Hassan'm «*İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi*» adını taşımaktadır. Aynı yılda, «*Mukaddime*»nin birinci cildi Arapça aslından Turan Dursun tarafından dilimize yeniden çevrilerek yayımlanmıştır. İbni Haldun'dan genel bir kesit veren «Çevirenin Önsözü»nün yanı sıra (9-45) S. M. Batseva'nın «İbni Haldun'un Tarihsel-Felsefî Öğretisinin Toplumsal Temelleri» (46-60) başlıklı incelemeyi «*Mukaddime 1*» izlemekte, «Açıklayıcı Notlar» çeviriyi tamamlamaktadır. (Ankara 1977, Onur Yayınları, 406 s.).

1978'de de Dr. Nihat Falay'm «*İbni Haldun'un İktisadî Görüşleri*»nin yayımlandığını görüyoruz. «Toplumbilimin öncüsü»nü yöntemi, siyaset kuramı ve iktisadi görüşleriyle tanıtan bu yayınların dipnotlarında ve Ümit Hassan'm «Bibliyografya»smda başlıca kaynaklar işaret edilmiştir. Üçüncü Dünya konusunun batı ülkelerinde yeniden gündeme getirdiği İbni Haldun'un (Yves Lacoste'un kitabı hatırlansın) Ümit Hassan'm Değerlendirme'sinde belirttiği gibi, «genel olarak mülk-devlet kavramından çıkarılabilecek sonuçlar, bugün birçok üçüncü dünya ülkesinin somut yapısal sorunlarına ışık tutmaktan fikir platformundaki çağdaş gelişmeleri aydınlatmağa kadar uzanabilir», (300).

● SBD'nin Semineri

Başharfler kısaltmasının yaygın olduğu bir dönemde Sosyal Bilimler Derneği'nin «*Türk Toplumunda Kadın*» semineri İstanbul'da toplandı. (16-19 Mayıs 1978). Bütün bildirilerinin «kadın» sosyal bilimciler tarafından sunulduğu

seminerde «kadın sorunları» ve «kadına ilişkin sorunlar» ayrıntılı bir biçimde ele alınıp tartışıldı. Seminere ayrıca «tartışmacı» olarak da iki kadının katılması dikkati çekiyordu : Hindistan Sosyal Araştırma Konseyi Genel Sekreteri Vina MAZUMDAR ve Fas Üniversitesi Sosyoloji Profesörü Dr. Fatima MERNİSSİ.

Seminere katılan üyelerin çoğunluğu «kadın»dı ve A'dan Y'ye kadar uzanan seminer üyeleri listesinin uzmanlık-meslek dökümü şöyle bir tabloyu oluşturuyordu : Siyaset sosyoloğu, siyaset bilimci, sosyolog, nüfus bilimci, TRT program yapımcısı, felsefeci, yazar, kütüphaneci, sosyal psikolog, gazeteci, psikolog, eğitimci, iktisatçı, tarihçi, şehirci, grafikçi, avukat, ziraat mühendisi, hukukçu ve antropolog.

Seminere katılanlara bildirilerin yanı sıra Munise Aren tarafından hazırlanan «*Türk Toplumunda Kadın*» adlı bir bibliyografya da dağıtıldı. (Ankara 1978, VIII + 123 s.). Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, erkeklerin «figüran» durumunda bulunduğu, yine de eleştirileri ve katkılarıyla yararlı olduklarını kanıtladıkları «Türk Toplumunda Kadın» semineri, küçük aksaklıklar dışında, başarılı ve renkli bir seminer olarak dikkati çekti.

● Yerinde Bir Girişim

Baltacıoğlu'nun ölümü üzerine, 1941-1942 öğretim yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi içinde Baltacıoğlu'nun kurduğu Pedagoji Kürsüsü tarafından bir belgelik kurulduğu bildirilmektedir. «Baltacıoğlu Belgeliği»nin amacı, merhumun yapıtları, dergileri, bilimsel raporları, mektupları ve henüz yayımlanmamış yazılarının yanı sıra, hakkında yapılan yayınları bir araya getirmektir. Böylece, araştırmacılar için bir kolaylık sağlanmış olacaktır.

Baltacıoğlu ile ilgili yayınları ve belgeleri toplayarak değerlendirilmelerine aracı olması düşünülen belgelik için gerekli malzemeyi ellerinde bulunduranlardan, bunların aslını ya da fotokopilerini aşağıdaki adrese göndermeleri istenmektedir:

*Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Pedagoji Kürsüsü
Baltacıoğlu Belgeliği
Ankara*

Pedagoji Kürsüsü mensuplarını, bu girişimlerinden ötürü kutlamak gerekir. Yerli ve yabancı araştırmacıların yararlanmasına sunacakları bir belgeliği oluşturmakla, kurucuları Baltacıoğlu'nun anlaşılması kadar bilimin gelişmesine de hizmet edecek bir ortam hazırlamış olmaktadırlar. Pedagoji Kürsüsü yöneticilerinin bu girişimlerinin başka kuruluşlarca da örnek alınması temenni edilmeğe değer.

C. O. TÜTENGİL